

TRANSPORT TIZIMLARINING IQTISODIY SAMARADORLIGI

Egamberdiyev Shavkatbek

Andijon mashinasozlik instituti

Iqtisodiyot yo'nalishi 3-kurs talabasi

G'oyibnazarov Og'abek

Andijon mashinasozlik instituti

Transport vositalari muhandisligi yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada transport tizimlarining iqtisodiy samaradorligi O'zbekiston misolida tahlil qilinadi. Transport sektori mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning rivojlanishi boshqa sohalarga ham ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, transport infratuzilmasining rivojlanishi, yangi texnologiyalarni joriy etish va davlat siyosatining ahamiyati e'tiborga olinadi. O'zbekistonning transport tizimidagi muammolar va ularni hal etish yo'llari, shuningdek, iqtisodiy o'sishga ta'siri tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: transport tizimlari, transport infratuzilmasi, transport xarajatlari, transport sektori, transport vositalari.

Kirish. O'zbekiston transport tizimi mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning rivojlanishi boshqa sohalarga, jumladan, savdo, sanoat va xizmat ko'rsatish sohaslariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Transport tizimlarining iqtisodiy samaradorligini baholashda bir qator omillarni hisobga olish lozim. O'zbekistonning transport infratuzilmasi yo'l, temir yo'l, havo va suv transporti kabi bir nechta tarmoqlardan iborat. Mamlakatda yo'l transporti eng keng tarqalgan bo'lib, u yuk va yo'lovchi tashishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, yo'l infratuzilmasining holati va sifatini yaxshilash zarurati mavjud. Yana bir muhim omil - transport xarajatlari [1]. O'zbekiston

transport tizimida xarajatlar ko‘pincha yuqori bo‘lib, bu esa mahsulot narxiga ta’sir qiladi va iqtisodiy samaradorlikni pasaytiradi.

Temir yo‘l transporti O‘zbekistonda yuk tashishda asosiy o‘rinni egallaydi. Temir yo‘l infratuzilmasi rivojlanishi bilan birga, u transport samaradorligini oshirish imkonini beradi. Biroq, temir yo‘l tizimidagi muammolar, masalan, eski vositalar va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishdagi qiyinchiliklar, iqtisodiy samaradorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shuning uchun, temir yo‘l transportini modernizatsiya qilish va yangi texnologiyalarni joriy etish muhimdir.

Havo transporti ham O‘zbekiston iqtisodiyotida muhim ahamiyatga ega. Havo qatnovining rivojlanishi xalqaro savdoni kengaytirishga yordam beradi. Biroq, havo transportining narxlari yuqoriligi va aeroport infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmaganligi bu sohada ham muammolarni keltirib chiqaradi [2]. Havo yo‘llarini rivojlantirish orqali mamlakatning turizm salohiyatini oshirish mumkin.

Suv transporti O‘zbekistonda kamroq rivojlangan bo‘lsa-da, uning potentsiali bor. Amudaryo va Sirdaryo kabi daryolar orqali yuk tashish imkoniyatlari mavjud. Suv transportining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun daryolar infratuzilmasini yaxshilash va zamonaviy kemalarni joriy etish zarur. Transport tizimlarining samaradorligini oshirish uchun davlat siyosati ham muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston hukumati transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish va rivojlantirish bo‘yicha bir qator dasturlarni amalga oshirmoqda. Yangi loyihalar va investitsiyalar transport tizimlarining samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Transport sektori mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi sifatida, uning rivojlanishi boshqa sohalarga, jumladan, savdo, sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmat ko‘rsatish sohalariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Transport tizimlarining samaradorligi va rivojlanishi mamlakatning iqtisodiy o‘sishiga, xalqaro savdo imkoniyatlariga va umuman, aholi farovonligiga katta ta’sir qiladi. Transport sektori iqtisodiy faoliyatni tezlashtirish va samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Tez va ishonchli transport tizimi mavjud bo‘lsa, mahsulotlar va xizmatlar bozorda osonroq va tezroq

yetkazib berilishi mumkin. Bu esa, o'z navbatida, iste'molchilar uchun narxlarni pasaytiradi va raqobatni oshiradi. Masalan, qishloq xo'jaligida ishlab chiqarilgan mahsulotlarni shahar bozorlariga yetkazib berish uchun qulay transport tizimi zarur. Agar transport tizimi samarali bo'lsa, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining narxi pasayadi va iste'molchilar uchun arzonroq bo'ladi. Transport sektori ish o'rinlarini yaratishda ham muhim ahamiyatga ega. Transport infratuzilmasining rivojlanishi yangi ish o'rinlari yaratishga olib keladi [3]. Yo'l qurilishi, temir yo'l modernizatsiyasi yoki havo portlarini rivojlantirish kabi loyihalar ko'plab mutaxassislarni jalb etadi. Bu esa, o'z navbatida, aholi daromadlarini oshiradi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Transport sektori xalqaro savdo va investitsiyalarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Mamlakatning transport infratuzilmasi rivojlangan bo'lsa, xorijiy investorlar uchun jozibadorlik oshadi. Xalqaro savdo yo'llarining qulayligi va ishonchliligi mamlakatning iqtisodiy holatini mustahkamlashga yordam beradi. Shu bilan birga, samarali transport tizimi eksport imkoniyatlarini kengaytiradi va yangi bozorlarni ochishga yordam beradi. Transport sektori turizm sohasiga ham ta'sir ko'rsatadi. Turizm rivojlanishi uchun qulay transport tizimi zarur. Sayyohlar uchun oson va qulay transport imkoniyatlari mavjud bo'lsa, bu mamlakatga keladigan sayyohlar sonini oshiradi. Sayyohlik sohasida rivojlanish esa, o'z navbatida, mahalliy iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq, transport sektorining rivojlanishi bilan birga bir qator muammolar ham mavjud. Yo'l infratuzilmasining eskirishi, transport xarajatlarining yuqoriligi va ekologik muammolar transport sektorining samaradorligini pasaytirishi mumkin. Shuning uchun davlat tomonidan transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish va ekologik toza transport vositalarini rivojlantirish zarur.

Transport infratuzilmasining rivojlanishi, yangi texnologiyalarni joriy etish va davlat siyosati iqtisodiy o'sish va aholi farovonligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu uchta omil bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, mamlakatlarning transport tizimlarini modernizatsiya qilish va samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Transport infratuzilmasining rivojlanishi iqtisodiy faoliyatni tezlashtiradi.

Zamonaviy yo‘l, ko‘prik, temir yo‘l va havo portlari kabi infratuzilmalar savdo va xizmat ko‘rsatish sohalarini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, yangi yo‘l qurilishi yoki temir yo‘l liniyalarining modernizatsiyasi mahsulotlarning bozorga yetkazib berish vaqtini qisqartiradi, bu esa iste’molchilar uchun narxlarni pasaytiradi va raqobatni oshiradi. Shuningdek, transport infratuzilmasining rivojlanishi mintaqalararo aloqalarni yaxshilaydi va iqtisodiy integratsiyani kuchaytiradi. Yangi texnologiyalarni joriy etish transport sektorining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Innovatsion yechimlar, masalan, avtomatlashtirilgan transport tizimlari, aqlli transport boshqaruv tizimlari va ekologik toza transport vositalari transport jarayonlarini yanada samarali va qulay qiladi. Yangi texnologiyalar yordamida transport xarajatlari kamayadi, yuklarni va yo‘lovchilarni tashish jarayoni tezlashadi. Buning natijasida iqtisodiyotning boshqa sohalariga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Misol uchun, elektr avtobuslar va elektromobillarni joriy etish nafaqat energiya resurslarini tejashga yordam beradi, balki ekologik muammolarni hal qilishda ham muhim rol o‘ynaydi.

Davlat siyosati transport infratuzilmasining rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi. Davlat tomonidan amalga oshiriladigan investitsiyalar va siyosat transport sohasidagi yangiliklarni qo‘llab-quvvatlashga yordam beradi. Mamlakatlar o‘z transport infratuzilmasini rivojlantirish uchun maxsus dasturlar ishlab chiqishi va amalga oshirishi lozim. Davlatning moliyaviy yordamida yangi loyihalar amalga oshiriladi, mavjud infratuzilmalar modernizatsiya qilinadi va yangi texnologiyalar joriy etiladi. Shuningdek, davlat transport sohasida qonunchilik va normativ hujjatlarni ishlab chiqishi orqali xavfsizlikni ta’minlash va ekologik talablarni bajarishga yordam beradi. Davlat siyosati transport sektorining barqarorligini ta’minlashda ham muhim rol o‘ynaydi. Transport infratuzilmasining barqarorligi iqtisodiyotning umumiy barqarorligiga ta’sir qiladi. Shu sababli, davlatlar transport infratuzilmasini rivojlantirishda uzoq muddatli strategiyalar ishlab chiqishi zarur.

O‘zbekistonning transport tizimida bir qator muammolar mavjud bo‘lib, ular iqtisodiy o‘sishga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Eng asosiy muammolardan biri

infratuzilmaning eskirishi va yetarlicha rivojlanmaganligi hisoblanadi. Yo‘l, ko‘prik, temir yo‘l va havo transporti infratuzilmalari ko‘plab mintaqalarda zamonaviy talablar darajasiga yetmayapti. Bu esa yuk va yo‘lovchilarni tashishda samaradorlikni pasaytiradi. Shuningdek, transport tizimidagi muammolar orasida transport vositalarining eskirishi va energiya samaradorligining pastligi ham mavjud. Ko‘plab avtobuslar, yuk mashinalari va boshqa transport vositalari eski modelda bo‘lib, ularning ishlashi xarajatlarni oshiradi va ekologik muammolarni keltirib chiqaradi [4]. Bu muammolarni hal etish uchun bir nechta yo‘llar mavjud. Birinchidan, davlat investitsiyalarini jalb qilish orqali transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish lozim. Yangi yo‘l va ko‘priklar qurilishi, temir yo‘l tizimining yangilanishi iqtisodiy faoliyatni tezlashtiradi. Ikkinchidan, yangi texnologiyalarni joriy etish, masalan, aqlli transport tizimlari va ekologik toza transport vositalarini ishlab chiqish orqali transport samaradorligini oshirish mumkin. Shu bilan birga, davlat siyosatini kuchaytirish va transport sohasida qonunchilikni takomillashtirish ham muhimdir. Bularning barchasi iqtisodiy o‘rishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi, chunki samarali transport tizimi savdo va xizmat ko‘rsatishni rivojlantiradi, ish o‘rinlarini yaratadi va mintaqalararo aloqalarni kuchaytiradi. O‘zbekistonning transport tizimini rivojlantirish orqali mamlakatning iqtisodiy salohiyatini oshirish va aholi farovonligini yaxshilash mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, transport tizimlarining iqtisodiy samaradorligi zamonaviy iqtisodiyotning muhim jihatlaridan biri bo‘lib, u resurslardan foydalanish, xarajatlarni kamaytirish va umumiy iqtisodiy o‘rishni ta‘minlashda katta ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ko‘rsatilganidek, samarali transport tizimlari nafaqat yuk va yo‘lovchi tashish jarayonlarini optimallashtirishga, balki atrof-muhitga salbiy ta‘sirni kamaytirishga ham yordam beradi. Transport tizimlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun innovatsion texnologiyalarni joriy etish, infratuzilmani yaxshilash va davlat siyosatining qo‘llab-quvvatlashi muhimdir. Shuningdek, ekologik transport vositalariga o‘tish, energiya samaradorligini oshirish va transport xizmatlarini raqobatbardosh qilish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mamatov X. Avtomobillar (Avtomobillar konstruksiyasi asoslari) 1- qism. —T.: 1995.
2. Fayzullaev E.Z. “Transport vositalarining tuzilishi va nazariyasi”//Darslik- “Yangi asr avlodi” nashriyoti- 2006, 375-b.
3. Musajonov M. Z. “Avtotransport tarmog’i korxonalarini loyihalash”//Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik”: 2006, 264-b.
4. Azizov Q.X. “Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari”// Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik”: 2007, 160-b.